

Kelemen Roland

Sajtó és sajtórendészet szabályai a kivételes hatalom tükrében az 1919 ősze és 1922 közötti időszakban

A világháborús vereség, a nemzetiségi problémák, a gazdaság mélyrepülése és a társadalmon belüli évszázados feszültségek felszínre törése megoldhatatlan helyzet elé állította a dualizmus államszervezetének vezetőit, akik még 1918 nyarán is csak a hatalmi helyzetük és a fennálló status quo megőrzésére koncentráltak, azonban az Európán hurrikánként végig söprő történelmi események nem csak a soknemzetiségű Osztrák-Magyar Monarchiát, hanem annak hatalmi elitjét is elsodorták.

A Népköztársaság¹ vezetői – a háború után kialakult helyzetet nem jól felmérve – a sajtó korábbi ellenőrzését megszüntették és néptörvény útján – meglehetősen alulszabályozott módon – helyreállították a sajtó szabadságát. Ezt kihasználva a bolsevik agitátorok, a kormányt támogató, de a velük szembe helyezkedő lapok ellen fordították a társadalom peremén élőket. Emellett mivel a kormány a rendkívüli nehézségeket nem tudta orvosolni a megjelenő bolsevik agitátorok az elnyomott tömegeket sikeresen mozgósították a fennálló renddel szemben. A bolsevik típusú hatalom átvétele után a radikális változások történtek. A Tanácsköztársaság 133 napja alatt² a sajtó, sajtószabadság ekkor már düledező épületét

¹ Népköztársaság történetét lásd bővebben: HATOS Pál: *Az elátkozott köztársaság: Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

² Tanácsköztársaságról lásd bővebben: Nagy Szabolcs: *Muli püspök temet: Tanácsköztársaság Pápán, Pápa, Jókai Mór Városi Könyvtár, 2016; Takó Dalma: A katonai büntetőjog speciális intézményei a XX. század első felében - Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga és a Honvéd Vezérkar*

összezárták, és a kommunista ideológiának megfelelően a proletárság eszméjével befedett várat próbáltak felállítani, amely azonban lényegében a szabad sajtó eltiprását jelentette.

1919 nyarának végére a Tanácsköztársaság összeomlott, a román csapatok az ország jelentős részét elfoglalták, nyugaton egészen Győr térségéig nyomultak előre. A kiépülő új politikai elitnek tehát egy romokban lévő országban kellett újraépítenie az állami intézményrendszert, gazdaságot, melynek során a sajtóval való kapcsolatát is definiálnia kellett.

1. Az útkeresés időszakának sajtójoga (1919. augusztus 1. – 1920. február)

A Tanácsköztársaság bukását követő hatalmi ürt próbálta betölteni a Peidl Gyula által vezetett szakszervezeti kormány, amely legitimációját az 1919. március 21-e előtti rendhez való kapcsolódásával kívánta megalapozni. Ennek megfelelően augusztus 4-én hatályon kívül helyezett minden Tanácsköztársaság idején született sajtójogi jogszabályt és ismét a II. néptörvényt tekintette a sajtószabályozás alapjának.³

A szakszervezeti kormányt megdöntő Friedrich István kormánya élvezte az antant támogatását. Mindemellett azonban a tényleges hatalmat ekkor nem az egyes magyar kabinetek, hanem a román megszálló csapatok gyakorolták.

Holban román kir. tábornok, a Budapestet megszálló román csapatok parancsnoka a Friedrich-kormányzat támogatásával kapcsolatban leszögezte, hogy sem kormány elismerést nem fog tenni, sem Magyarország belügyeibe nem

Főnökének Bírósága, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2019.

³ A Magyar Népköztársaság kormányának 1919. évi 6. számú rendelete, a sajtószabadságról.

kíván beavatkozni. Ez a kijelentés sajtójog terén annyit tett, hogy a megszálló erők a sajtószabályozásra nem, csupán a tartalom előzetes ellenőrzésére formáltak igényt. A Mezei Gyula vezetésével tevékenykedő román cenzúrahivatal augusztus 7-én elrendelte, hogy »mindennemű sajtó és nyomdai terméket a mai naptól megjelenésük előtt kefelenyomatban, két példányban a román cenzúrahivatalnál be kell mutatni.«⁴ Sajtótermék a cenzúra hivatal engedélye nélkül nem jelenhetett meg. Megjelenés után egy példányt a Városparancsnokságnak, 2 példányt pedig a román cenzúrahivatalnak kellett megküldeni. A románok emellett a megszállt területeken egy-egy sajtóterméket hivatalos lapként kezeltek, továbbá a sajtót saját propaganda céljaikra is felhasználták. Győrben ezt a funkciót a Győri Hírlap látta el, az újságban több román katonai rendelet is megjelent. A propaganda hírek közül kiemelendő az 1919. szeptember 25-i lapszám, amelynek címlapján Diamandi román miniszter ecseteli, hogy „...az ország-lakosság számára a megszállás terhet jelent, de bizonyos az is, hogy a megszállás számunkra semmiféle előnyt nem nyújt.” Sőt „Románia egyébként a megszállás tartama alatt a szükségét szenvedő lakoságnak ismételten segítséget nyújtott.”⁵ A románoknak ez a „semmiféle előnye” Győr városának 810 millió koronát kitevő kárt jelentett,⁶ míg országos szinten 24,43 milliárd koronát.⁷

⁴ PAÁL Vince: A forradalmak kora, In: PAÁL Vince (szerk.): *A sajtószabadság története Magyarországon 1914-1989*, Budapest, Wolters Kluwer, 2015, 50. o.

⁵ Diamandi román miniszter a magyar helyzetről, In: *Győri Hírlap*, 1919/175. szám, 1. o.

⁶ Mit hurcoltak el Győrből a románok? 1600 waggonban félmilliárd korona érték vándorolt el, In: *Győri Hírlap*, 1919/185. szám, 2. o.

⁷ LAKY Dezső: *Csonka-Magyarország megszállásának közgazdasági kárai*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1923, 465. o.

A román főhatalom a Dunántúl elfoglalásával szinte az egész országra kiterjedt, és csak szeptembertől kezdődött meg a tényleges visszavonulás, amely csak novemberben érte el a Tisza vonalát, az ország teljes területének elhagyása csak 1920 március végén történt meg.⁸

Mindeközben a Friedrich-kabinet augusztus 8-án a Budapesti Közlönyön kívül betiltotta valamennyi időszaki újság (napilap, hetilap, folyóirat) és röpirat kiadását a papírhiányra hivatkozva.⁹ A belügyminiszter pedig két nappal később rendelkezett a nem időszaki sajtótermékek utcai árusításának vagy egyéb nyilvános helyen való terjesztésének a tilalmáról.¹⁰ További korlátozás volt, hogy augusztus 14-től minden újság nyomtatására alkalmas papír csak külön engedéllyel volt forgalomba hozható és csak az engedélyben megjelölt célra.¹¹ Emellett elrendelték, hogy „A rotációs újságpapíron nyomtatott hivatalos lapok papírellátását biztosítandó, az országban található összes rotációs újságpapírkészletek jelen rendelet erejénél fogva ezennel zár alá vétetnek és a készletekkel további intézkedésig csakis a kereskedelemügyi miniszter rendelkezhetik.”¹² A korlátozások harmadik körét jelentette, hogy a közrendet és közbiztonságot

⁸ SUBA János: A Román Királyság 1919. évi hadjárata Magyarország ellen, In: *Honvédségi Szemle*, 2000/8. szám, 82-90. o.

⁹ A magyar miniszterelnöknek 1/1919. M. E. számú rendelete, a sajtótermékekről.

¹⁰ A magyar belügyminiszternek 72.316/1919. B. M. számú rendelete, a nem időszaki sajtótermékek utcai árusításának vagy egyéb nyilvános helyen való terjesztésének betiltása tárgyában.

¹¹ A magyar kormány 1919. évi 3.965. M. E. számú rendelete, az újságpapír forgalmának és felhasználásának szabályozásáról.

¹² A magyar kormány 1919. évi 4.072. M. E. számú rendelete, a rotációs újságpapírkészletek bejelentése, zár alá vétele és igénybevétele, valamint forgalomba hozataluk korlátozása tárgyában, 1. §.

veszélyeztető kommunista, bolsevista és anarchista irányzatú sajtótermékeket tilos volt birtokolni és forgalomba hozni, azokat az elsőfokú rendőrhatósághoz be kellett szolgáltatni.¹³ Ennek megfelelően a belügyminiszter két rendeletet is kibocsátott, amelyekben meghatározta azon sajtótermékeket, melyek a fenti besorolás alá tartoztak.

A kormány azonban a kiadók és nyomdák nyomására szeptember 11-én visszavonni kényszerült az augusztus 8-i rendelkezését, valamint a rotációs újságpapír zár alá vételét elrendelő jogszabályt,¹⁴ de fenntartotta a közrendet, közbiztonságot veszélyeztető sajtótermékek megsemmisítésére vonatkozó rendelkezéseket.

A román csapatok Budapestről történő kivonulásával szinte egyidőben, november 13-án a Friedrich-kormány újabb sajtórendeletet adott ki. A rendelet alappilléreit a sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvénycikk, valamint annak végrehajtási rendelete, továbbá a kivételes hatalmi törvény (1912. évi LXIII. tc.) 11. §-a által tartalmazott felhatalmazása alapján még 1914-ben kiadott az előzetes cenzúrát lehetővé tevő rendeletek (5.483/1914. M. E. rendelet és 12.001. I. M. E. rendelet) voltak. Az első világháború gyakorlatától eltérő módon azonban az előzetes cenzúrát, vagy más néven 3 órás cenzúrát az egész országra és valamennyi időszakos lapra és más sajtótermékre bevezették. A 3 órás cenzúra elnevezés az engedélyezési módszerből ered, ugyanis, ha az ellenőrző hatóságnak a benyújtástól számított 3 órán – egyéb sajtótermék esetében 7 napon – belül nem volt ellenvetése – ha korábban

¹³ A magyar minisztériumnak 4.680/1919. M. E. számú rendelete, a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztető sajtótermékek beszolgáltatása és megsemmisítése tárgyában.

¹⁴ A magyar kormány 1919. évi 4.472. M. E. számú rendelete, az újságpapír forgalmának és felhasználásának szabályozásáról.

engedélyt nem kapott – akkor a terjesztést meg lehetett kezdeni.¹⁵ A belügyminiszter lapbetiltási jogosultságáról a jogszabály nem rendelkezett.

Érdekes mozzanat azonban, amely jól bizonyítja az átmenetiséget és a hatalmi bizonytalanságot, hogy maga a rendelet az 1914-es sajtótörvényen alapszik, vagyis elvetette a Népköztársaság sajtóról szóló II. néptörvényét, ezáltal szembehelyezkedett magával a rezsimmel is – ebből adódóan magát az azt megelőző dualista kori magyar állammal tekintette így jogfolytonosnak. Ebből adódóan a Károlyi-kabinet kivételes hatalmat annuláló rendelkezéseit sem kellett volna figyelembe vennie, azonban az ismételt elrendeléssel mégiscsak egyfajta legitimációt adott annak a jogrendnek is.

A kivételes sajtórendészeti feladatok ellátására a kormány 1919 őszén felállította a Sajtóellenőrző Miniszterközi Bizottságot.¹⁶ „A rendszer az első világháború idején kialakult gyakorlatnak megfelelően működött. A Bizottság előzetesen véleményezte a sajtóközleményeket, de megjelenéséről szóló döntést – legalábbis elvileg – az ügyészség adhatta meg vagy tagadhatta meg... működése ... ismételten reklamációra adott okot egyes lapok részéről. A cenzúra kezelése – hangzott a kritika – nem egységes.... Ennek a jogos panasznak az oka, hogy a Sajtóellenőrző Miniszterközi Bizottság működése a különböző minisztériumoktól és a Fővezérségtől kapott nemegyszer egymástól elütő, sőt teljesen ellentétes utasítások következtében nem lehetett konzekvens.”¹⁷

November 24-én Friedrich Istvánt a miniszterelnöki székben Huszár Károly követte. A kormány „... megalakulása

¹⁵ A magyar kormány 1919. évi 5.499. M. E. számú rendelete a sajtóról.

¹⁶ Felállításának pontos időpontját nem ismerjük, sőt elnevezését is csak az 1920-as megszüntető rendeletből.

¹⁷ PAÁL: i. m. 57-58. o.

után is megmaradt a katonai és a polgári közigazgatás kettőssége, ami a sajtórendészet vonatkozásában is állandó konfliktusokhoz vezetett a kormányservek és a katonai parancsnokságok között.”¹⁸ Ez abból következett, hogy „lényegileg cenzúrahatóság volt a Nemzeti Hadsereg, azaz a Fővezérség sajtóosztálya, a Sajtóellenőrző Miniszterközi Bizottság..., és cenzúrafeladatokat is ellátott a Miniszterelnökség sajtóosztálya, az ügyészség sajtóosztálya; továbbá mint az elkobzások-eltiltások egyik végrehajtó intézménye, a posta is szerepet játszott.”¹⁹

A belpolitikai viszonyok a rendeződni látszó központi kormányzat ellenére továbbra is kaotikusak voltak, amelyek több esetben is a lapok és azok alkalmazottjai elleni támadásban csúcsosodtak ki. Az egyes lapok irányába zúduló harag fő oka az volt, hogy a „zsidónak, liberálisnak” minősített lapokat tartották a háborús vereség és azt követő összeomlás fő felelőseinek. Ezt erősítette a Nemzetgyűlés hangneme is, amelyet jól példáz Szmrecsányi György felszólalása is, aki úgy érvelt, hogy „azt hiszem, abban nem fogok semmi oldalról és senki részéről ellenmondásra találni, hogy nyíltan kimondom, hogy a nemzetet ért katasztrófáknak egyik közvetlen oka volt a nemzetietlen, keresztényellenes, internacionális érdekeket szolgáló, destruktív irányú sajtó.”²⁰

Ennek a sokszor antiszemita, gyűlöletkeltő környezetnek – amely a háborús vereségben, az ország idegen megszállásában, a proletárdiktatúra véres terrorjában gyökerezett – az eredménye volt többek között a Népszava

¹⁸ PAÁL: i. m. 53. o.

¹⁹ BUZINKAY Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*, Budapest, Wolters Kluwer, 2016, 331. o.

²⁰ Szmrecsányi György képviselő felszólalása a Nemzetgyűlésben, In: *Nemzetgyűlési Napló*, 4. ülés, 1920. évi február hó 23., 28. o.

elleni december 8-i, vasárnapi támadás, amikor is „a pusztítás céljára összeverbuvált tömeg megtámadta a párt és tehát a pártlap épületét... A szerkesztőségben és a kiadóhivatalban összetörték a bútorokat, az írógépeket, a szerkesztőség könyveinek és iratainak nagy tömegét az utcára, a sárba dobálták ki és nagy pusztítást okoztak a nyomdában is.”²¹ Ugyanezen a napon a fenti eset Az Est szerkesztőségében is megtörtént.

A minisztertanácsi értekezleten a miniszterelnök megbotránkozásának adott hangot, és a rombolást látva kifejtette, hogy „e veszteség a mai nehéz valutáris viszonyokra való tekintettel szinte pótolhatatlannak mondható.”²² A helyzetet felmérve intézkedett a nyomdák és szerkesztőségek állandó védelméről.

Ez sem akadályozhatta meg azonban, hogy a fehérterror alakulatok tevékenysége ki ne terjedjen a lapok alkalmazottaira is. Előbb Miklós Andort, Az Est-lapok tulajdonosát verték meg. A legnagyobb visszhangot kapott ügy viszont 1920. február 17-én történt, amikor a Népszava felelős szerkesztőjét, Somogyi Bélát, és munkatársát, Bacsó Bélát a fehérterror ellenes Népszava cikkek miatt „... megtámadták; autóba hurcolták, megkínózták, meggyilkolták őket, a holttestüket a Dunába dobták...”²³ Ismételt megrökönyödés követte a cselekményeket, azonban tényleges felelősségre vonás itt sem történt. A Nemzetgyűlés akkori hangvételét és gondolkodását jól mutatja Somogyi István képviselő interpellációja, amelyben

²¹ RÉVÉSZ Mihály: *A Népszava története*, Budapest, Népszava Kiadás, 1945, 32. o.

²² Magyar Nemzeti Levéltár, Az MNL iratairól készült digitális másolatok - W szekció, W12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek K27, 1919, 1919.12.09. ülés.

²³ Révész: i. m. 34. o.

úgy fogalmazott, hogy „... tudtára adjuk ezekről a padokról a sajtó ama részének, mely, úgy látszik, elérkezettnek látta az időt arra, hogy ebből az emberből, kinek halála épen azért következett be, mert az erkölcsi lezüllést és az erkölcsi eldurvulást tervszerű, évtizedes munkával épen ő teremtette meg ebben a nemzetben, vértanút csináljon. (Zajos helyeslés.) Azzal a fegyverrel veszett el, mellyel támadott. És most ennek az embernek a halálából nemzeti gyászt csinálnak és ami fontos, oda telepítik örök nyugalomra közjogi nagyjaink tőszomszédságába, (Zaj és felkiáltások: Szégyen! Gyalázat! Exhumálni!) ama világhírű államférfiak tőszomszédságába, kiknek nemzetmentő munkáját lerombolni épen Somogyi Béla tekintette élete egyetlen feladatának.”²⁴

2 Az ellenforradalmi időszak kivételes hatalmi szabályai sajtójog területén

A kialakulóban lévő új államalakulat sem szakított az átmeneti korszak Friedrich-kormányára által elrendelt sajtókorlátozásokkal, így a 3 órás cenzúra általános jellegét is fenntartotta. Sőt az 1920-ban összeülő Nemzetgyűlés a VI. törvénycikkkel kimondta a kivételes hatalom idejének meghosszabbítását, mégpedig a békeszerződés megerősítésétől számított egy év erejéig. Emellett a Nemzetgyűlés kiterjesztette az eredeti 1912-es törvény időbeli és tárgyi hatályát is, hiszen már nemcsak háború és annak közvetlen veszélye esetén lehetett alkalmazni, hanem a meghosszabbított időszakban is, míg tárgyi értelemben már nem kizárólagosan a hadviselés érdekében lehetett élni a felhatalmazással, hanem az ország belrendjének és közbiztonságának, valamint külső

²⁴ Somogyi Béla interpellációja a Nemzetgyűlés előtt, In: Nemzetgyűlési Napló, 8. ülés. 1920. évi február hó 28., 92. o.

politikájának érdekeinek érvényre juttatása okán is. Eme átalakítása – önmagának szükségképpen legitimálása érdekében – a kivételes hatalmi jogosítványoknak az addigi rendkívüli állapotra szabott intézményrendszert átállította a szükségállapoti módozatra. Ezekon túl a törvény kimondta, hogy egyes rendeleteket, amiket a módosult viszonyok szabályozására alkottak, azt követően is hatályban tarthattak, azonban ezeknél is elvárta egy-egy törvényjavaslat elkészítését és Nemzetgyűlés elé történő benyújtását.²⁵

A Friedrich-féle sajtórendelet nem szólt a lapbetiltás kivételes hatalmi törvény 11. §-a szerinti jogosítványáról, azonban a fenti törvény elfogadását követően 1920 augusztusában a Teleki-kormány élt a lehetőséggel, és ismét hatályba helyezte az egyes belföldi időszakos lapok megjelenésének és terjesztésének eltiltására felhatalmazást adó 1914. évi 5.484. számú rendeletet. Ennek alapján a belügyminiszter azon belföldi időszakos lapokat, amelyeknek közleményei az ország belső rendjét és közbiztonságát, valamint külső politikájának érdekeit veszélyeztették azok megjelenését és terjesztését eltilthatta.²⁶ A belügyminiszter csakhamar élt is ezen jogosítványával, és rendeletével betiltotta a Garai Manó kiadásában és Endrei György szerkesztésében megjelenő Budapesti Fehér Újságot, továbbá ugyancsak Garai Manó kiadásában és Sz. Farkas Gergely szerkesztésében megjelenő Nemzeti Hadsereget és Magyar Közgazdasági című

²⁵ A háború esetére szóló kivételes hatalom idejének meghosszabbításáról szóló 1920. évi VI. törvénycikk.

²⁶ A m. kir. kormány 1920. évi 6.357. M. E. számú rendelete, a sajtóról szóló 5.499/1919. M. E. számú rendelet kiegészítéséről.

lapokat, mivel ezek a sajtótörvényt kijátszva veszélyeztették a belső rendet és a közbiztonságot.²⁷

Ezeken felül a vizsgált időszakban (1920-1922) betiltották: 1920-ban a Sarkad és Vidékét (pár hónappal később ismét engedélyezték), 1921-ben a Hír²⁸ (később szintén visszakapta engedélyét), a Hírlap, a Kunmajsja című lapokat, a Vasárnapi Déli Hírlapot, a Magyar Vasutast, a Kispesti Újságot, a Magyar Katonát, a Tiszántúli Hírlapot (később szintén visszakapta engedélyét), 1922-ben a Zalamegyei Újságot, az Ujpesti Közlönyt, a Magyar Ugart, az Alföldi Paraszt Újságot (hatályon kívül helyezték) a Magyar Nemzetört, Sonntagsblat-ot (ezt később visszavonták), a Vasutast, a Szeged című lapot, a Rokkant Újságot, a Földművesek Lapját, a Lámpa és Jelző című lapokat a Közlekedési Munkást, a Pesti Figyelő Riport Újságot, és a Reggeli Hírlapot. Tehát ezen rövid, alig több, mint 2 éves időszakban 24 lapot tiltottak be, míg az első világháború folyamán összesen 23-at, amelyek nagyrésze a szembenálló nemzetiségek lapja volt.²⁹

1920. október 30-án a kormány megszüntette a sokat bírált Sajtóellenőrző Miniszterközi Bizottságot. Emellett azonban rögtön felállította a Sajtótájékoztató Miniszterközi

²⁷ A »Budapesti Fehér Újság«, a »Nemzeti Hadsereg« és a »Magyar Közgazdaság« című lapok eltiltása tárgyában a belügyminiszter 38.652/1920. B. M. sz. rendelet.

²⁸ »Hír« című napilap megjelenésének és terjesztésének eltiltása.

²⁹ Lásd bővebben első világháborús lapbetiltást: KELEMEN Roland: Sajtójog és sajtószabadság: az első világháborús kivételes hatalmi szabályozás, In: KELEMEN Roland (szerk.): *Az első világháború sajtójogi forrásai – Sajtójog a kivételes hatalom árnyékában*, Budapest, Médiatudományi Intézet, 2017, 35-62. o.

Bizottságot.³⁰ Sajtótájékoztató Bizottságot szerveztek Budapesten, valamint vidéken a főispánok működési területén – annyit, amennyire a főispán döntése alapján szükség volt. Mind a budapesti, mind pedig a vidéki Sajtótájékoztató Bizottságoknak tagja volt a királyi ügyészség képviselője.

A lapoknak inentől kezdve nem volt kötelező az egyes cikkek, lapszámok bemutatása, az erről való döntés saját belátásukra volt bízva. A Sajtótájékoztató Bizottság a korábitól eltérően nem *expressis verbis* mondta ki, hogy egyes cikket tilos megjelentetni, hanem csupán tájékoztatta a megkeresőt, hogy ennek megjelenését a közzváltó eltilthatja. A tájékoztatáson túl a bemutatott cikkel kapcsolatban irányt mutathatott azokból történő kihagyásokra, változtatásokra vagy pótlásokra nézve is. Pontosán ennek okán³¹ „ezen új szabályozást azonban sokan álságos rendelkezésnek vélték – talán pontosan meg sem értették, hogy a korábbi cenzúra intézményét nem szüntették meg –, mert úgy látták, hogy az új helyzet rosszabb a réginél, hiszen korábban egyértelműen megmondták, ha valami nem jelenhetett meg, most pedig amennyiben az új bizottság nem hoz fel kifogást, akkor sem nyugodhatnak meg a kiadók. Az ügyészség ugyanis a már nagy anyagi költséggel előállított sajtótermékeket betilthatta.”³²

1921 tavaszán ezt tisztázandó a kormány rendeletben próbálta egyértelműsíteni a Sajtótájékoztató Bizottság feladatát, ennek során ismét kijelentette, hogy eme szervnek intézkedi joga nincs. Ezen túlmenően pedig rögzítette, hogy „a

³⁰ A m. kir. kormány 1920. évi 9.222. számú rendelete, a sajtóellenőrző miniszterközi bizottság működésének megszüntetéséről.

³¹ A m. kir. miniszterelnöknek a m. kir. honvédelmi és igazságügyminiszterrel egyetértőleg kiadott 1920. évi 9.223. M. E. számú rendelete, a Miniszterközi Sajtótájékoztató Bizottság szervezéséről és működéséről.

³² PAÁL: i. m. 79. o.

miniszterközi sajtótájékoztató bizottságnak az a véleménye, hogy valamely közlemény közzététele az 1. §. első bekezdésében kiemelt érdekek szempontjából aggályos, a közlés tilalmát nem foglalja magában s azok a jogkövetkezmények, amelyeket valamely lappal szemben az 1. §. első bekezdésében kiemelt állami érdekeket veszélyeztető közlemény közzététele miatt alkalmazni lehet (a sajtóról szóló 5.499/1919. M. E. sz. rendeletben, valamint az ezt kiegészítő 6.357/1920. M. E. sz.) rendeletben megjelölt intézkedések), a bizottság részéről nyilvánított véleményről teljesen függetlenül kerülnek alkalmazásba.”³³

„A Magyar Újságírók Egyesülete is állást foglalt a rendelet kapcsán, és nem közeledésnek, hanem távolodásnak nevezte a sajtószabadság visszaállítása felé vezető úton.”³⁴ Az egyesület válaszmánya kérte a miniszterelnököt, hogy a sajtót emelje ki a kivételes hatalmi rendelkezések alól.

Bethlen István miniszterelnöki kinevezése után fél évvel, 1921. december 10-én felemás módon, de megvalósult a fenti óhaj, ugyanis az előzetes cenzúrát eltörölték, azonban hatályban maradt a külföldi lapok ellenőrzése, a belügyminiszter lapbetiltási jogosítványa, valamint a következő fejezetben felvázolt miniszterelnöki jogkör a lapalapításokkal kapcsolatban.³⁵

S bár 1922. július 26. napjával megszüntették a kivételes hatalmat,³⁶ és elkezdték hatályon kívül helyezni az egyes rendeleteket, az 1922/23. költségvetési év első hat

³³ A m. kir. minisztérium 1921. évi 1.616. M. E. számú rendelete, a kivételes sajtóellenőrzés korlátozásáról, 2. §.

³⁴ PAÁL: i. m. 80. o.

³⁵ A m. kir. minisztériumnak 10.501/1921. M. E. számú rendelete, a kivételes sajtórendészeti ellenőrzés megszüntetése tárgyában.

³⁶ A m. kir. kormány 6.310/1922. Me E. számú rendelete. A háború esetére szóló kivételes hatalom megszűnése napjának közzététele.

hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1922. évi XVII. törvénycikk 6. §-a mégis újabb féléves felhatalmazást biztosított a kormánynak.

A törvény ekként fogalmazott: „Felhatalmaztatik a kormány, hogy a kivételes hatalom alapján kibocsátott azon rendelkezéseket, amelyek még hatályon kívül nem helyeztetek, a közszabadságoknak, valamint a gazdasági élet teljes szabadságának visszaállítására irányuló átmenet időtartama alatt ideiglenesen hatályban tarthassa és a szükséghez képet módosíthassa vagy kiegészíthesse. Köteles azonban a kormány azokat a rendelkezéseket, amelyek fenntartásának szükségessége időközben megszűnik, azonnal hatályon kívül helyezni. Köteles továbbá a kormány a kivételes hatalom alapján kibocsátott mindazokra a rendelkezésekre vonatkozólag, amelyeket ideiglenesen hatályban tartott, amennyiben fenntartásuk a jelen §-ban megszabott hat hónapi határidőn túl is szükséges, a jelen törvény életbelépésétől számított négy hónapon belül az azokban szabályozott viszonyok törvényes rendezése végett törvényjavaslatokat terjeszteni a nemzetgyűlés elé.

Azok a rendelkezések, amelyeknek tárgyában a kormány a jelen törvény életbelépésétől számított négy hónap alatt törvényjavaslatot nem terjeszt a nemzetgyűlés elé, a jelen törvény életbelépésétől számított hat hónap elteltével hatályukat veszítik.”³⁷

Ennek alapján ezen kivételes hatalmi jogosítványok fenntartásához elegendő volt, hogy a kormány törvényjavaslatot nyújtson be a Tisztelt ház elé, ennek ténye elegendő a törvény nyelvtani értelmezése alapján a korábban elfogadott jogszabályok hatályban tartásához.

³⁷ Az 1922/23. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1922. évi XVII. törvénycikk 6. §.

Ennek megfelelően a kormány hatályban tartotta a lapbetiltásról és a külföldi lapokkal szembeni idegenrendészetről rendelkező jogszabályokat.³⁸

3. A sajtóirányítás egyéb eszközei (1920-1922)

A kivételes hatalom 11. §-on alapuló sajtórendészeti jogosítványainak gyakorlásán túl egyéb további igazgatási, befolyásolási módozatokat tartott fenn magának a kormányzat, valamint az állami ellenőrzést kiterjesztette a sajtó egy új ágára, a mozgóképre is. Ezek együttesen jelentették a sajtóirányítás eszközparkját az ellenforradalmi legitimációs kivételes állapot időszakában, amely eszközök felhasználása, alkalmazása szükségképpen közreműködött abban, hogy a kialakuló hatalmi rezsim az államot, társadalmi berendezkedést saját karakterére, önképére formázza, és kialakítsa a már legitim vagy alkotmányos rendet, jogrendet.

1920. január végétől ismét lehetővé tették a sajtótermékek házaló és/vagy utcai terjesztését. Ehhez viszont kifejezetten engedélyeztetni kellett egyes sajtótermékeket az illetékes hatósággal. Az engedély visszavonását a belügyminiszternek az állam hivatalos lapjában és a Belügyi Közlönyben kellett közzétenni, míg nem országos terjesztésű sajtótermék esetében a törvényhatóság hivatalos lapjában. Magát a tevékenységet is csak kizárólag engedéllyel lehetett folytatni, amelyről hatósági igazolványt állított ki a fővárosi államrendőrség főkapitánya, vidéken pedig az illetékes rendőrhatalóság. Ilyen igazolvány kizárólag érvényes erkölcsi bizonyítvány bemutatásával és 18. életév betöltése esetén volt

³⁸ A m. kir. kormánynak 6.976/1922. M. E. számú rendelete. A kivételes hatalom alapján kibocsátott és az 1922:XVII. tc. 6. §-a alapján ideiglenesen hatályban tartott rendeletek.

kiállítható. Előnyt élveztek azok, akik háborúban szerzett betegség vagy sérülés folytán lerokkantak vagy aggkorúak, továbbá valamilyen szerencsétlenség folytán munkaképtelenek voltak, és más munkával megélhetésüket nem tudták biztosítani. 18 év alatt kizárólag akkor volt kiállítható engedély, ha a 18 év alatti már nem volt iskoláskorú, és testi fogyatékosága folytán más munkát nem tudott ellátni. Az utcai terjesztésre szánt hírlapokon és folyóiratokon fel kellett tüntetni a terjesztés módozatát. A rendelet ezzel lehetővé tette a lapok forgalmának növekedését, és emellett szociális funkciót is megvalósított, hiszen leginkább a háború által sújtott egyéneket próbálta munkához juttatni.³⁹

A lapok terjesztésének konszolidálása mellett elengedhetetlenül fontos volt az újságpapír hiányának a kezelése is, valamint a probléma orvoslásáig a helyzet egységes rendezése. Ennek megfelelően 1920 júniusában hatályon kívül helyezték a korábbi rotációs újságpapírra vonatkozó rendeleteket,⁴⁰ a rendelet kimondott célja, az egységes rendezés érdekében. A rotációs újságpapír beszerzésének a jogát kizárólagos jelleggel a Hangya Termelési, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet kapta meg 1920. december 31-ig, ellenkező rendelkezés hiányában pedig még egy további évig. A szövetkezet által beszerzett íves nyomópapír kizárólag vidéki és hetilapok, folyóiratok és szaklapok, tankönyvek és irkák, valamint állami nyomtatványok előállítására volt fordítható. A papírelosztás

³⁹ A magyar kormány 1920. évi 1.153. M. E. számú rendelete, sajtótermékek házaló és utcai terjesztésének szabályozásáról.

⁴⁰ Fontos jelezni, hogy ekkor már a kiforró rendszer egyértelműen lándzsát tört a dualista rendszerrel való jogfolytonosság mellett, így a szabályozás tekintetében már hivatkozás sem történt a Népköztársaságra és a Tanácsköztársaságra.

zavartalanságára budapesti székhellyel létrehozták a Papírelosztó Bizottságot, amelynek tagjait a vallás- és közoktatásügyi, a honvédelmi, a kereskedelemügyi, pénzügyi és földművelésügyi minisztériumok, valamint az államvasutak, a posta és távirda, továbbá az időszakos lapok előállításával foglalkozó lap- és tankönyvkiadó és nyomdavállalatok budapesti és vidéki, valamint a Hangya szövetkezet képviselői közül az említett hatóságok és érdekeltségek ajánlása alapján a miniszterelnök nevezte ki. A Papírelosztó Bizottság az újságpapír zavartalan rendelkezésre állása érdekében korlátozásokat vezethetett be a lapok oldalszáma tekintetében, amelyet tilos volt túllépni. Korlátozva a bizottság szabadságát a rendelet kimondta, hogy a legkevesebb terjedelem napi 4 oldal lehetett, míg vasárnaponként napi 6.

Az újságpapírhiány rendezéséig új időszakos lap kizárólag a miniszterelnök különös méltánylást érdemlő döntése alapján volt indítható, amely révén a miniszterelnök maga szabhatta meg azt az irányt, amelyet az újonnan indítandó sajtótermékek képviselnie kellett volna. Időszakos lapok esetében elrendelték azt is, hogy ünnep- és vasárnapokon, illetve azt követő napok reggelén nem jelenhettek meg.⁴¹

A rendelet módosítása alig egy hónap elmúltával már meg is történt. Ugyanis rendezni kellett a korábbi és új szervek viszonyát, így a rendelet kimondta, hogy a Papírelosztó Bizottság minden tekintetben az Újságpapírközpont jogutódja. Emellett rögzítette azt is, hogy az újságpapír szállítása

⁴¹ A m. kir. kormány 1920. évi 4.578. M. E. számú rendelete, a rotációs újságpapír és íves nyomópapír beszerzéséről és elosztásáról.

(vasúton, hajón vagy gépkocsin) kizárólag a Hangya szövetkezet engedélyével valósulhat meg.⁴²

1921 januárjára több tekintetben sikerült rendezni az újságpapír kérdését. Ennek hatására az előbb ismertetett két rendeletet hatályon kívül helyezték és a Papírelosztó Bizottság működését, továbbá mind a rotációs, mind az íves nyomópapír beszerzése és forgalma tekintetében megállapított korlátozást megszüntették. Fenntartották azonban az új időszakos lapok megjelenésének korlátozását, valamint az időszakos lapok ünnep- és vasárnapi megjelenésének a tilalmát is, valamint a lapszámok oldalterjedelmének korlátozhatóságát.⁴³

Utóbbival élve a kormány 1922 augusztusában elrendelte, hogy azon politikai nap- és hetilapok, amelyek egyes példányszámait 10 koronáért árulták azok hétköznaponként legfeljebb 8, ünnep- és vasárnaponként legfeljebb 12 oldal terjedelemben, azok a napilapok pedig, amelyek példányszámonként 5 koronáért árultak azok hétköznaponként legfeljebb 4, ünnep- és vasárnaponként legfeljebb 6 oldal terjedelemben jelenhettek meg. A heti szaklapok és folyóiratok terjedelmét pedig 12 oldalban maximalizálták.⁴⁴ A szeptemberi módosító rendelet annyit könnyített a lapok helyzetén, hogy heti kvótákat állapított meg. Azok a lapok, amelyek ára elérte a 10 koronát, azok heti 52 oldalban, amelyek ára csak 5 vagy kevesebb korona volt, 26 oldalban jelenthettek meg (ezt az oldalszámot decemberben 66,

⁴² A m. kir. kormány 1920. évi 5.721. M. E. számú rendelete, a rotációs újságpapír és íves nyomópapír beszerzése és elosztása tárgyában kiadott 4.578/1920. M. E. számú rendelet módosításáról.

⁴³ A m. kir. minisztérium 1921. évi 309. M. E. számú rendelete, a rotációs újságpapír és íves nyomópapír forgalmáról.

⁴⁴ A m. kir. kormánynak 6.911/1922. M. E. számú rendelete. A rotációs és íves nyomópapíron előállított sajtótermékek terjedelmének korlátozása.

illetve 32 oldalra emelték)⁴⁵. A sajtóirányítás és befolyásolás sajátos eszközeként a rendeletbe beemelték annak lehetőségét, hogy a miniszterelnök rendkívüli méltánylást igénylő esetben a szabályok alól felmentést adhatott, azonban azt, hogy mit takart a rendkívüli méltánylást érdemlő helyzet, nem határozták meg, tehát annak eldöntése a miniszterelnök diszkrecionális jogköre volt.⁴⁶

A klasszikus sajtótermékeken és azok hatásán túl a háború feltárt egy másik médiumban rejlő potenciált és annak tömegbefolyásoló képességét is. Pontosan ezért már a háború utolsó évében a sajtóhoz hasonlóan szabályozás és ellenőrzés alá vonták a mozgóképet is. A hatósági ellenőrzésre Budapesten létrehozták az Országos Mozgóképvizsgáló Bizottságot. A bizottság ellenőrizte, hogy a mozgókép nem ütközött-e jogszabályba, nem sértett-e közrendet vagy közerkölcsöt, továbbá nem sértette vagy veszélytette-e a honvédelmi érdekeket.⁴⁷ 1920 februárjában eme rendelet végrehajtásáról rendelkezett a belügyminiszter, amely során rögzítették, hogy kizárólag olyan kópia mutatható be, amelyet a bizottság előzetesen jóváhagyott, és erről engedélyokiratot is kiállított. Az engedélyezést a bemutatás előtt 3 nappal – sürgős esetben 24 órával – korábban kellett kezdeményezni, amelyről két hat tagú albizottságban döntöttek. A fiatalok védelmét már ekkor is szem előtt tartva arról is rendelkezni kellett, hogy 16

⁴⁵ A m. kir. kormánynak 10.406/1922. M. E. számú rendelete. A rotációs és íves nyomópapíron előállított sajtótermékek terjedelmének ideiglenes meghatározása.

⁴⁶ A m. kir. miniszterelnöknek 7.860/1922. M. E. számú rendelete. A rotációs és színes nyomópapíron előállított sajtótermékek terjedelmének korlátozása tárgyában kiadott 6.911/1922. M. E. számú rendelet módosítása.

⁴⁷ A. kir. belügyminiszter 1918. évi 44.965 számú rendelete valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjéhez, a nyilvános előadásra szánt mozgóképek ellenőrzéséről.

évnél fiatalabbak is megtekinthetik-e az előadást vagy sem, bár a kor megállapítása a nyilvános vetítés során becslés alapján történt. Emellett lehetőség volt arra, hogy ha a filmnek csak egyes jeleneteit tartják vetítésre alkalmatlannak, akkor azok kivágását rendeljék el.

A mozgóképekkel kapcsolatos tilalmak köre kiegészült a jóízlés sérelmével, valamint már nemcsak a honvédelem érdekének sérelme vagy veszélye esetén lehetett betiltani, hanem az állambiztonság illetén kockázata esetén is.⁴⁸ Nyilvánvaló, hogy utóbbi arra reagál, azt ismerte fel, hogy az állam létét már nemcsak a háború, hanem belső veszélyek is fenyegethetik (lásd proletárdiktatúra), emellett pedig egy alkotmányos fejlődés⁴⁹ eredményeként foghatjuk fel, hogy erre az eljáró hatóságnak is külön felhatalmazást kellett adni, tehát az nem foglaltatik bele a hon védelme passzusba. Viszont azt is szükséges rögzíteni, hogy erre a kivételes hatalmi törvény felhatalmazást nem biztosított. Az engedélyezés tényét előbb a rendőrség hivatalos lapjában, később pedig a Belügyi Közlönyben kellett közzétenni.⁵⁰

⁴⁸ A belügyminiszter 1920. évi 5.123. számú rendelete, a 44.965/1918. B. M. sz. alatt a mozgóképek előzetes vizsgálata tárgyában kiadott rendeletnek végrehajtásáról, s ezen rendelet 3. és 5. §-ának módosításáról.

⁴⁹ A kivételes hatalom a jogállami struktúra fejlődésének, reagálásnak egyik intézményesült rendszere. Erre írja Farkas Ádám, hogy „a kritikák ellenére látni kell, hogy egy ilyen törvény megalkotása minden időkből az alkotmányos szemlélet fejlődésének lenyomata, hiszen a reális valóság mindenképp kikényszeríti a cselekvést a vész óráiban, így azonban a jogalkotó előre meghatározza annak jogi kereteit.” – FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál: A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozásai, In: FARKAS Ádám, KÁDÁR Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016, 276. o.

⁵⁰ A m. kir. belügyminiszter 1920. évi 55.609. számú körrendelete, a mozgóképek előzetes vizsgálata tárgyában kiadott 5.123/1920., illetőleg 19.859/1920. B. M. számú rendeletek kiegészítéséről.

A mozgóképeken túl az egyes mozgófényképüzemeknek is külön mutatvány engedélyt kellett kérniük tevékenységük folytatásához. Ilyen engedélyt főszabály szerint csak magánszemély kaphatott, eme jogosultsága személyhez tapadó volt és egy egyén kizárólag egy üzem nyitására kaphatott engedélyt. Jogi személy engedélyt csak tudományos vagy hazafias irány esetén kaphatott, ekkor viszont akár több üzemre is. A kiadott engedélyek nem voltak átruházhatók és átörökíthetők. Ezen rendeletben is megjelenik a szociális gondoskodás, hiszen az engedélyre elsőbbséget élveztek azok, akik az állam gazdasági támogatására igényt formálhattak. Az engedélyt a belügyminiszter adta ki.

Az üzemek kötelesek voltak a belügyminiszter által meghatározott egyes hazafias vagy kulturális irányú filmeket nyilvános és ingyenes előadáson bemutatni.⁵¹ Emellett elrendelték azt is, hogy az egyes mozgófényképüzemek kötelesek voltak havonta egy-egy előadás teljes bevételét a belügyminiszter által megjelölt jótékonyági célra fordítani.⁵² Ezeken az előadásokon kizárólag hazafias és nemzetnevelő mozgóképek voltak bemutatathatók. Emellett az üzemek kötelesek voltak saját költségen beszerzett hazafias és nemzetnevelő filmeket bemutatni, valamint hetente egy hétköznapon ifjúsági hazafias ismeretterjesztő előadásokat tartani, ekkor kizárólag az önköltség megtérítése ellenében.⁵³

⁵¹ A m. kir. kormány 1920. évi 8.454. M. E. számú rendelete, a mozgófényképüzemekről.

⁵² A m. kir. belügyminiszternek 68.800/1920. B. M. számú rendelete, A mozgófényképüzemekről alkotott 8.454 1920. M. E. számú rendelet végrehajtása.

⁵³ A m. kir. belügyminiszternek 21.765/1921. B. M. számú körrendelete. A mozgófényképüzemekről alkotott 8,454/1920. M. E. számú rendelet

Ezen rendelkezésekkel megkezdődött a társadalomnak a kialakuló rezsim önképére való nevelése is, amely fontos legitimáló tényezőként jelent meg a két világháború közötti időszakban minden politikai rend, jogrend esetében, beszéljük itt akár demokratikus, autoriter vagy totaliter államalakulatokról.

A fentiek okán fontosnak vélték a mozgókép kópiák és üzemek engedélyezése mellett magának a mozgókép hazai gyártásának is az állami felügyeletét. A kormány az ezzel kapcsolatos feladatok ellátásával – a mozgóképügyek erkölcsi, nemzetvédelmi, nemzetnevelési, irodalmi és művészeti nézőpontokból történő elbírálása – egységes vezetésével és irányításával a vallási- és közoktatásügyi miniszter bízta meg. „A végből, hogy a mozgófénykép a nemzetnevelés és szórakoztatás kettős céljának minél sikeresebben megfeleljen, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium kebelében az érdekelt kormányzati ágak részvételével Magyar Országos Mozcóképcúgyi (Film) Tanácsot”⁵⁴ állítottak fel. Az érdekelt minisztériumok (honvédelmi, belügyi, kereskedelemügyi, pénzügyi és földművelődésügyi) tagokat delegálhattak a tanácsba. A tanács alapvetően tanácsadó szerv volt, amely véleményt nyilvánított a filmügyekben és javaslatot készített a szükséges intézkedésekről.⁵⁵

A kialakuló rend ellenőrzését kiterjesztette az engedélyezésre (kópia, üzem), a gyártásra, utolsó körben pedig magára a filmszínészképzésre is. Ugyanis filmszínészképző

végrehajtása tárgyában kiadott 68.800/1920. B. M. számú rendelet kiegészítése, illetőleg módosítása.

⁵⁴ A m. kir. kormánynak 8.671/1920. M. E. számú rendelete, A Magyar Országos Mozcóképcúgyi (Film) Tanács felállítása, 1. §.

⁵⁵ A m. kir. belügyminiszternek 68.800/1920. B. M. számú rendelete, A mozcófényképcúzemekről alkotott 8.454 1920. M. E. számú rendelet végrehajtása.

iskolát kizárólag olyan személy működtethetett, aki erre a vallás- és közoktatásügyi minisztertől engedélyt kapott. Egyfelől ezzel megfelelő feltételeket kívántak teremteni egy újonnan megjelenő szakma képzéséhez (kik oktathattak és tanulhattak és milyen körülmények között, milyen feltételekkel volt szerezhető képesítés), másfelől pedig engedélyt nyilván csak olyan személy kaphatott, aki a rezsím elvárásainak megfelelt.⁵⁶

Összegzés

A magyar állam történetében sok tekintetben átmeneti, formálódó és vérzivataros az 1918 ősze és 1922 vége közötti időszak, ugyanezen jelzők a magyar sajtó esetében is megállnak. Átmeneti, hiszen, ha a vizsgált rövid időszakot áttekintjük, akkor azt láthatjuk, hogy a közel négy év leforgása alatt legalább három különböző rezsím három különböző rendje, jogrendje próbálta kisebb-nagyobb sikerrel magához ragadni az ország főhatalmát, amely során eszközként tekintettek a sajtóra. Vérzivataros, hiszen a sajtót és munkatársait számos fizikai atrocitás is érte ezen időszak alatt: rongálások, tettegesség és emberi élet kioltása, továbbá nem feledve azt sem, hogy számos sajtótermék –részint az újságpapírhiány okán is – a történelem süllyesztőjébe került. Formálódó, hiszen a legitimációs politikai rezsimek önmaguk legitimálása során saját képükre kívánták formálni a magyar sajtót.

Összességében azt kell mondani, hogy az 1919 ősze és 1922 vége közötti időszakban a magyar sajtó és sajtószabadság az 1914-es, háború előtti állapotokat soha nem érte el, de az a

⁵⁶ A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 95,500/1921. V.K.M. számú rendelete. A filmszínészképző iskolák engedélyezése és ellenőrzése.

kijelentés is helyénvalónak tűnik, hogy még a háború első éveiben tapasztalható állapotok is csak vágyálomként jelenthettek meg ezen időszakban. Ebbe nyilvánvalóan közrehatott a háborús vereség, a Tanácsköztársaság visszaszűnése – közel az összes polgári lapot betiltották –, a bizonytalan, kaotikus politikai, hatalmi közeg és a trianoni békediktátum társadalmi, gazdasági hatásai, de nem felmenthető a formálódó új rezsim sem, hiszen sokszor nem élt, hanem visszaélt a kivételes hatalmi törvény felhatalmazásaival, vagy szükség esetén újakat kreált magának.

Vitathatatlan emellett az is, hogy a rend megszilárdításához a világháború alatt tapasztalható, a sajtót legtöbb esetben partnerként kezelő végrehajtó hatalmi hozzáállás látható módon már 1918 őszől is a radikális erők egyre jelentősebb térnyeréséhez vezetett, így az átmeneti szigorúbb fellépés igazolható volt, amelyet a korábbi szabályozás lehetővé is tett. Az ezen túli cselekmények viszont – például a Miklós Andor vagy Bacsó Béla elleni terrorintézkedések – semmivel nem igazolhatóak.

MŰHELY

